TEKST Tore Rem

Foto: Bjerkebæk

Sigrid Undset og åndens Olympiske Leker

Litterært OL

Det var på tampen av 1895 at dynamittgubben Alfred Nobel fikk ført inn i sitt siste, tre sider lange testamente, at nesten hele hans forvaltningskapital, 31 millioner svenske kroner, skulle brukes til å etablere fem nobelpriser. Da de første prisutdelingene fant sted seks år senere, ble de en mediebegivenhet av dimensjoner.

Nobelprisen i litteratur fikk umiddelbart et europeisk ry. Den var da også økonomisk overlegen alle andre litteraturpriser, og ble straks en slags prisenes pris, en super- eller überpris.

De første moderne Olympiske Leker var blitt arrangert i Athen i 1896, året etter at Nobel formulerte sin prisvisjon. Da nyheten om Nobels testamente nådde offentligheten, grep Svenska Dagbladet straks til OL-forbindelsen, og skrev om disse nye universelle pristevlinger «emellan mensklighetens yppersta andliga krafter». Derav sportsmetaforen «åndens Olympiske Leker», som Gustav Källstrand valgte som tittel på sin nobelprishistorie fra 2021.

I Nobels testamente het det at en pris skulle gå til «den som inom litteraturen har producerat det utmärktaste i idealisk riktning». Denne passusen kom til å prege, for ikke å si hemme, Nobelprisen i litteratur i flere tiår. En annen formulering, at nobelprisene burde gå til «arbeten under det förlupna året», ble snart justert til «de nyaste resultaten». På 1920-tallet skulle formuleringen anvendes for å «redde» særlig tre forfattere inn i kategorien «idealisk», nemlig Knut Hamsun, som fikk prisen kun for *Markens grøde*, ikke for forfatterskapet, den polske forfatteren Władisław Reymont, for firebindsverket *Bønderne,* og Thomas Mann for *Buddenbrooks*. Når de peker på forfatterne som på 1920-tallet fikk prisen for «ett enskilt verk», nevner nobelprishistorikere bare disse tre, men det er riktig å ta Sigrid Undset med i samme sammenheng. Studerer man begrunnelsene, de interne diskusjonene og de offentlige uttalelsene fra Svenska Akademien, ser man at hennes pris tydelig var avgrenset til trebindsverket *Kristin Lavransdatter* og tobindsverket *Olav Audunssøn i Hestviken*. Enkelte refererer kun til *Kristin Lavransdatter*. I alle fall var logikken, og dette er her viktigst, den samme som i tilfellene Hamsun, Reymont og Mann: Også i Undsets tilfelle dreide det seg om å «redde» en forfatter ved å utelukke større deler av vedkommendes produksjon.

«Idealisk» ble strengt og snevert fortolket av Svenska Akademiens «ständige sekreterare» under Nobelprisens første tiår, Carl David af Wirsén. Han mente den nobelprisvinnende litteraturen måtte være idealistisk, kristen, opphøyd og moralsk. Da man kom til 1920-tallet, har det mangeårige akademimedlemmet Kjell Espmark hevdet, ble det en «avgörande brytning» med «den trånga, litteraturstrategiskt betingade tolkning» av begrepet «idealisk». Nå kom et par andre idealer inn i vurderingene, som «vidhjärtad humanitet», et uttrykk som i det minste overskred konfesjonelle begrensninger. Og ikke minst premierte man «den stora stilen», episk prosa i tradisjonen fra Goethe og Tolstoj.

Først etter andre verdenskrig begynte Akademien å satse på det de kalte «banbrytarna» innen litteraturen. Da var modernismens historiske hegemoni etablert, og idealismen diskreditert som litteraturens mål og mening. Lista over noen av de verdenslitterære navnene som ikke vant prisen i perioden fram til Undsets triumf, og som aldri vant den, inneholder for øvrig navn som Zola, Tolstoj, Ibsen, Strindberg, Proust, Kafka, Woolf og Joyce.

Samtidig som vi kan fortsette med å glede oss over at vår egen Undset fikk prisen i 1928, er det verdt å huske at Nobelprisen, verken da eller nå, er et objektivt mål for litterær storhet. Ikke bare har den til forskjellige tider vært forbundet med ulike litterære idealer, men svært lenge var den i praksis også en europeisk pris. Alfred Nobels universelle ambisjoner for prisen ble kanskje oppfylt først så sent som fra 1980-årene av, da Nobelprisen i litteratur i større grad ble en verdenspris. Men Carl David af Wirsén hadde ingen tanker om en global pris, ei heller om at dette kunne være en pris for kvinner (han var sterkt imot at Selma Lagerlöf fikk prisen i 1909). Nobels litteraturpris skulle, mente Wirsén, krone «den kontinentala litteraturens stormän».

“ Nobelprisen i litteratur fikk umiddelbart et europeisk ry. Den var da også økonomisk overlegen alle andre litteraturpriser, og ble straks en slags prisenes pris, en super- eller überpris.

“

Til slutt kom den formildende konklusjonen, der komiteens flertall slo fast at Undsets dikterpersonlighet eide en «så omotsäglig storhet och makt» at de i år ønsket å anbefale nettopp henne.

Begrunnelser og strid

Underlaget for å forstå en nobeltildeling ligger særlig i to typer arkivmateriale: Nobelkomiteens uttalelse og sakkyndiguttalelsene som denne refererer til. I tillegg kommer Svenska Akademiens uttalelser i offentligheten.

Slik lød Nobelkomiteens vurdering av Sigrid Undsets kandidatur i 1928:

N:o 26. Sigrid Undset. I sakkunnigutlåtandena framhålles den i hög grad märkliga begåvningen hos denna författarinna, hennes fantasistyrka, hennes både vida og djupa känsloliv och makten i hennes skildring så väl av natur som människor, framför allt en sällsynt förmåga att teckna karaktärer och med stor och fast psykologisk konst framställa själsliv. Därtill kommer i de historiska romanerna en överraskande rik och säker sakkunskap, och gåvan att verkligen levandegöra en fjärran och glömd tid.

«So far, so good», heter det på verdensspråklig. Så fulgte forbeholdene. Undsets dikterverk led under omstendelig oppbygging, av uoversiktlighet, av ensformighet i energi og patos. Leseren ble simpelthen trøtt. I det hele hadde disse menneskeskjebnenes stort oppfattede tragedier ikke nådd «den befriande gestaltning» som man krever av diktekunsten, til «lyftning och resning». Kort og godt ble leseren servert religiøs, men ikke estetisk forsoning. Kjell Espmark har foreslått at dette siste betød en slags skjerping av idealet om en klassiserende estetikk, nemlig ved at denne også ble utsatt for et krav om å skape en form for katharsis-effekt, om å rense, om å bygge opp. Dette manglet altså Undset, ifølge ham som hadde levert «sakkyndiguttalandet», underlaget for innstillingen, før nevnte Hallström.

Til slutt kom den formildende konklusjonen, der komiteens flertall slo fast at Undsets dikterpersonlighet eide en «så omotsäglig storhet och makt» at de i år ønsket å anbefale nettopp henne.

Ting kan tyde på at Nobelkomiteens roskompetanse har blitt styrket med årene. Både Henrik Schück og komiteens sekretær, professor Per Hallström, de to som var ansvarlige for de mest negative formuleringene, hadde åpenbart også uttrykt tøff kritikk under diskusjonene. Avstemningen ble dramatisk, og endte på knappest mulig vis i Undsets favør. Tre av komiteens stemmer gikk til Undset, to til Maxim Gorkij, mens Hallström, som førte innstillingen i pennen, til slutt stemte for Thomas Mann (som endte opp med å få prisen året etter Undset). Schück tok uttrykkelig avstand fra begge toppkandidatene. Hallström gikk for understatement da han refererte til komiteens «tämligen splittrade hållning inför prisförslagen». Men Svenska Akademien valgte å opprettholde flertallskonklusjonen.

“

...Undsets storhet ikke ble tatt for gitt. Kanskje kan vi i det minste påminnes hvor nære på det var at Undset ikke vant Nobelprisen. Motforestillingene innad i komiteen var ualminnelig sterke.

Dissenteren

Henrik Schücks dissens angående Undset er atskillig lengre enn komiteens vurderinger. Han slo fast at det «till prisbelöning föreslagna arbete» var en historisk roman, med andre ord *Kristin Lavransdatter*. Deretter gjøv han løs på selve sjangeren. De fleste forfattere av historiske romaner nøyde seg med «den yttra historiska apparaten», og her var Undset på høyden. Verre hadde det, historisk sett, vært med sjangerens behandling av psykologien, og verst var det jo lenger tilbake i tid forfatteren beveget seg. Så vidt Schück kunne se, hadde ingen forfatter klart å overvinne disse vanskelighetene. «Enligt min mening har Sigrid Undset ej häller gjort det.»

Dissenteren gikk videre til å påpeke at Undsets inspirasjon kom fra de islandske ættesagaene. Disse, mente man, er i stor grad nedskrevet av prester, og det er påfallende at den katolske religionen spiller en så vidt liten rolle i dem.

Hos Sigrid Undset är däremot religionen en dominerande faktor. Vidare tyckas människorna då för tiden, av sagorna att döma, icke hava lagt några små sexuella försyndelser så synnerligen på sinnet, under det att de hos Sigrid Undset taga dessa synnerligen djupt […]. I alla dessa fall synes mig ett modernt åskådningssätt, särskilt författarinnans egen livsuppfattning, hava inverkat, och psykologien i hennes diktgestalter gör därför på mig intrycket av ohistorisk konstruktion. Den är varken medeltidens eller vår tids.

Dommen er mildt sagt hard, og Schück gir seg ikke der. Noen virkelig «berättartalang» har Undset heller ikke, og hun står tilbake for sine forbilder, ættesagaene: «Berättelsen skrider trögt framåt, och det kostar en verklig angsträngning att läsa hennes böcker till slutet.» Framstillingen blir dessuten «entonig» fordi forfatteren selv hele tiden taler, og det helt blottet for humor. En slik fortellerstemme blir derfor til sist «rent plågsam att höra på». Antakelig ville en tildeling til Undset bli populær, konkluderte Schück, og anerkjente «hennes lärdom och hennes obestridliga fantasikraft». Men «Verklig poesi har jag hos henne icke funnit».

En Sigrid Undset-foreleser burde muligens holdt seg for god til å bringe Schück fram i lyset igjen. Men kanskje kan vi lære noe av dette, minnes om et førkanonisert øyeblikk der Undsets storhet ikke ble tatt for gitt. Kanskje kan vi i det minste påminnes hvor nære på det var at Undset ikke vant Nobelprisen. Motforestillingene innad i komiteen var ualminnelig sterke.

Lavmælte reservasjoner

Det stoppet heller ikke der, selv om avstemningen gikk Schück imot. Og da er jeg framme ved selve prisutdelingen, og ved en annen type kilde, nemlig pressen.

> «Nordens presse hylder henne og konstaterer at utmerkelsen er fortjent», og «En enstemmig tilfredshet i den skandinaviske presse», lyder typiske overskrifter.

På selve den store dagen, 10. desember 1928, holdt Per Hallström sin stort anlagte tale i Konserthuset i Stockholm. Det vil si, for dem som kunne høre ham. «Hvad sa han?» spurte Aftenpostens korrespondent. «Det hørte ikke mange, doktoren var nemlig meget lavmælt.» Men selv om han snakket lavt og i dempet form, holdt Hallström fast ved sine reservasjoner. Han hadde tross alt forfattet den temmelig kritiske sakkyndiguttalelsen, og dessuten latt være å stemme for vinneren han nå var blitt utskremt for å hylle.

Etter kort å ha vært innom den tidlige delen av forfatterskapet, gikk pristaleren ifølge Aftenpostens referat raskt videre:

[Digtningen] skulde helt bli præget av storhet da hun gav slip paa den splittede og til en viss grad rotløse mennesketype i samtiden som hun hadde vært optatt av og vendte sig mot det forlængst forgangne.

Menneskene Undset mante fram fra fjern fortid, hadde «en større helhet, en fastere støpning end nutidens», mente Hallström, og dessuten levde de «i ætternes store helhet og sammenhæng». Svenskens budskap var et av kulturpessimisme og antimodernitet. I Undsets middelalder fantes en mer håndfast virkelighet enn «det formløse moderne samfund», forklarte han, og disse menneskene hadde også «et mere mangesidig sjæleliv end de fleste moderne som digteren hadde set». I samtidsromanene hadde Undsets skikkelser derimot vært «næsten monomant indstillet paa lykken i kjærlighetslivet», snarere enn av middelalderens æresbegrep og tro. Under Hallströms retoriske krumspring lå det åpenbart et forsøk på å skille den tidlige Undset fra den senere, idealistiske.

Om det enn varte og rakk i *Kristin Lavransdatter*, konstaterte taleren til sist, tilførte den omstendelige komposisjonen protagonistens skjebne, «dens overveldende storhet og dybde». Og dette fantes det ikke «mange sidestykker til i alle tiders diktning». I disse siste, nærmest reparerende ovasjonene, skimter man det før nevnte formmessige idealet for Nobelprisen i 1920-årene, verdsettingen av «den stora stilen».

Undset-bilder

Aftenpostens sjefredaktør, Undset-vennen Frøis Frøisland, skal ha vært den første som ringte med beskjed 13. november 1928. Men prisvinneren hadde vanskelig for å tro ham. Det var heller ikke rart at Undset ønsket seg sikrere budbringere. To år tidligere hadde Frøisland bommet stygt da han og hans avis kunngjorde Olav Duun som vinner. (Duun, som til og med ga et intervju i sakens anledning, skal forresten ha fått telefon fra Stockholm, på uklar linje med følgende beskjed: «Det vart Shaw», en beskjed han skal ha oppfattet det som «Det vart so.» Han syntes riktignok at det var litt underlig at mannen som ringte, var ærlig nok til å legge til et «Ja, det vart so diverre», men det tok tid før han skjønte at det ikke var ham selv som var prisvinneren, men altså George Bernard Shaw.)

Deretter kom det ny telefon til Bjerkebæk der Undset fikk lest opp telegram fra Erik Axel Karlfeldt, lederen av Svenska Akademien. «Svenska Akademien tildelat Eder Nobelpriset. Karlfeldt.» Da skal, ifølge Nan Bentzen Skille, Undset ha gått inn i stuen, plukket opp strikketøyet, forsøkt å fiske opp masken hun hadde mistet, og sindig uttalt: «Så har jeg altså fått nobelprisen.» Jeg skal ikke si mer om dette, utover å nevne det særdeles korte intervjuet Undset ga da N.T.B.s korrespondent i kveldinga stilte på døra til den notorisk mediesky prisvinneren:

Si at jeg er gledelig overrasket, sa fruen, og forresten har jeg en sann redsel for å bli intervjuet. Jeg kan virkelig ikke si annet enn at jeg er gledelig overrasket, og nu må jeg gå for jeg må op og si godnatt til mine barn.

Jeg siterer dette lynintervjuet, må det vel kalles, fordi det skulle sette spor i den videre mediedekningen, nasjonalt og internasjonalt. Det handlet om selve forfatterpersonaen og hennes verdisyn.

Hva slags Undset-bilde var det som dannet seg, eller som ble aktivert, i ukene etter at nyheten om Nobelprisen ble offentliggjort? Hvem var hun nå, i offentligheten?

Det man helt klart kan si, i alle fall hvis man primært tar Norden og Tyskland i betraktning, er at prisutdelingen ble populær. Der fikk Schück i det minste

“

Man karakteriserer hende som: en genial digter, en ung og frodig Moder Jord, husfruen paa en gammel norsk storgaard, man lægger adjektiverne «klok, stolt og god» for hendes føtter, og fremhæver livsfølelsen i hendes bøker, som er den samme enten skildringen er henlagt til vore dage eller til middelalderen.

rett. «Nordens presse hylder henne og konstaterer at utmerkelsen er fortjent», og «En enstemmig tilfredshet i den skandinaviske presse», lyder typiske overskrifter.

Først en oppsummerende ansats fra én enkelt artikkel i Christianssands Tidende:

Man karakteriserer hende som: en genial digter, en ung og frodig Moder Jord, husfruen paa en gammel norsk storgaard, man lægger adjektiverne «klok, stolt og god» for hendes føtter, og fremhæver livsfølelsen i hendes bøker, som er den samme enten skildringen er henlagt til vore dage eller til middelalderen.

«Moder Jord», intet mindre, samt husfruen på storgård. Hva gjelder det siste, sto Undset i en stolt norsk nobeltradisjon: Bjørnson hadde vært herren på Aulestad og Hamsun herren av Nørholm (fortsettelse følger kanskje, men enn så lenge fortsetter Fosse sitt grotteliv, om enn i en slottspark). Ellers framhever skribenten ett enkelt avsluttende sitat fra forfatteren, som åpenbart skal si det meste, og da handler det om det man kunne kalle «hjemmets primat»:

Jeg synes hjemmets gjerning er deilig. Vi norske forfatterinder er svært huslige og liker at lage god mat. Jeg synes at den som ikke kan se poesien ved en slagter som kommer med et stykke flesk, mangler noget.

Moder Jord

Enkelte samtidige Undset-bilder blir særlig tydelige. Det handler om det kvinnelige, katolikken og forfatterens norsk- og nordiskhet. Dessuten trekkes Undsets genialitet og hennes relativt unge alder fram (som 46-åring var hun den nest yngste litterære prisvinneren, etter Rudyard Kipling).

Mange skrev om en forfatter som aller mest hørte hjemme i hjemmet. Avisa Tromsø gjenga et intervju i *Norges Kvinder* fra tidligere på året, der leseren fikk beskrevet en frue som gikk rundt i sine stuer i «hjemmekjole og med apachetørklæde om halsen, steller med barn og hus», i et hjem som «ånder ro og harmoni». I Oslo Illustrerte fikk leserne vite at for lillehamringene var Undset «først og fremst husmor og mor».

I utenlandsk presse – tydeligere enn i den nordiske – nevnes det at forfatteren er skeptisk til likestilling mellom kjønnene. Konservative Aftenposten snur elegant på politikken, og hyller Undsets «åpne syn på den moderne kvinneemancipasjons farer og mangler». Denne norske forfatteren er «i hög grad feminin, men ingalunda feministisk», bemerker svenske Social-Demokraten mer kritisk. Faktisk har Undset de siste årene blitt stadig mer konservativ, for ikke å si reaksjonær.

I Frankrike er kvinnebetoningen, i tillegg til framhevingen av det katolske, særlig sterk, i form av overskrifter som «La vie feminine» og «La litterature feminine». Også i Sverige blir Undset framstilt som «kvinnans tolk», den «kvinligaste blant diktare». Aftonbladet følger imidlertid langt på vei Nobelkomiteens vurderinger: Undsets tidlige verker hadde vært preget av disharmoni og realisme. De dristige skildringene kunne rent ut oppfattes som «brist på kvinnlig kultur». Med Undsets religiøse gjennombrudd hadde det hele heldigvis snudd.

Som nevnt sprer nyheten om Undsets umiddelbare respons til NTBs korrespondent seg, også internasjonalt. Denne «Woman Winner of the Nobel Prize» var simpelthen «altfor travel med å legge barna», heter det der ute. I Irish Times brukes denne replikken – om enn med en utbrodering der Undset også sier at nobelprisæren ikke kan sammenlignes med «lykken jeg føler i hjemmet blant mine barn» – for hva den er verdt kjønnspolitisk: «Slik snakker kvinner som har oppnådd de høyeste triumfer i det noen kaller kappløpet for 'likestilling med menn'.»

Konvertitten

I Morgenbladet minnet man raskt om at Undset var «ivrig katolikk». I utlandet, og da særlig, ikke helt overraskende, i katolske land, var denne betoningen sterk, som om Undset hadde vunnet åndspris for katolisismen. I Italia, Tyskland og Frankrike refererte avistitlene til «En katolsk forfatterinne» og «En stor

“

Heile Noreg gratulerer og er stolte!

konvertitt». I engelske Catholic Times skrev man om en som i hjemlandet formidlet katolske ideer gjennom «den historiske fiksjonens medium», om «et misjonærarbeid».

Det er relativt få direkte angrep på katolikken Undset, selv om de finnes. I den svenske kommunistavisa Folkets Dagblad Politiken ble det harselert med at Nobelprisen var vel fortjent. Undset var «populär modeförfattarinna» på grunn av sitt kjønn og sin reaksjonære tendens. I likhet med det forrige århundrets reaksjonære romantikere, hadde hun falt på kne hos paven.

Den norske og nordiske

«Heile Noreg gratulerer og er stolte!» Så het det da den første nynorskingen i fjor vant Nobelprisen i litteratur. Og ordene kom naturligvis fra en statsminister Jonas Gahr Støre som hilste på vegne av oss, på vegne av nasjonen.

Da Undset fikk Nobelprisen i 1928, solte den unge norske nasjonen seg i sine triumfer i åndens Olympiske Leker. Æren for Nobelprisen falt «i rikt mon tilbake på det folk som fostrer en Nobel-pristager i litteratur», mente Middagsavisen, og hadde syn for at slikt naturligvis bygget nasjonens omdømme. Når det nå hadde vært tre norske nobelpristakere i litteratur i løpet av «en knapp generasjon», måtte det bety at «vårt folk har rang mellem nasjonene, iallfall i diktningens verden».

Avisa Nidaros slo fast at prisen «tjener like meget det norske folk til heder og ære som forfatterinnen selv». Det handlet om et «seirssignal utad». Pristildelingen fortalte verden at en nasjon på under 3 millioner mennesker «holder kulturens fane høit, ja, står fremst i rekken av de ledende, langt folkerikere og langt mektigere nasjoner». I Bergens Tidende het det at Undset i *Kristin Lavransdatter* hadde vist fram «Norge – gammelt og nyt i selvfølgelig ening», og at den «europeiske anerkjendelse» skapte «fest i vort sind».

Den norske stoltheten kom også klart til uttrykk i dekningen av selve nobelseremonien. Aftenpostens korrespondent bemerket at en «norskhetsbegeistring» preget kvelden, og at den nådde uante høyder da Undset reiste seg, «stolt som en islandsk vikingekvinne»; iført «et bronsegult gallatoalett»: «Det var mange nordmenn som i denne stund med stolthet og glede kunde peke på den nu verdensberømte forfatterinne og si: ‘Se, hun er vår!’»

Offisielt var idealet for Nobelprisen at nasjonstilhørighet ikke skulle spille noen rolle. Prisen gikk ikke til en nasjon, men til et individ. Men i praksis ble det selvsagt ikke slik. «Atter igjen løftes Norges navn mot stjernene og flyr utover jorden», lød det fra en lyrisk Barbra Ring i Nationen.

Vi så det igjen i 2023: Fosses nobelpris ble tatt til inntekt for Norge, norsk litteraturpolitikk- og eksport samt nynorsken. Kollektive identiteter ble aktivert (forresten også religiøse: to katolske nobelprisvinnere i litteratur blant totalt fire norske, må kunne kalles overrepresentasjon). Men ikke minst uttalte Fosse at han valgte å se dette «som ein pris til nynorsken og til den nynorske målreisinga».

“

Æren for Nobelprisen falt «i rikt mon tilbake på det folk som fostrer en Nobel-pristager i litteratur», mente Middagsavisen, og hadde syn for at slikt naturligvis bygget nasjonens omdømme.

Enten de selv bidrar til å aksentuere slikt kollektivt eierskap eller ikke, må de få forfatterne som får en plass i den verdenslitterære kanon plent finne seg i å representere, i det minste sine nasjoner og språk. Slik forhandler Nobelprisen hele tiden mellom kulturell nasjonalisme og internasjonalisme. I sin tid hadde nobelprisvinneren Undset vært framstilt som selve «kvintessensen av halvtredje [2 ½] million nordmænd». Undset var blitt Norge, nordmenn var blitt Undset.

Kanskje bør det nevnes at nobelprisvinneren også ble tatt til inntekt for det aldeles lokale. I Gudbrandsdølen slo man fast at ikke minst gudbrandsdølene, som Undset «på en måte tilhører», gledet seg. *Kristin Lavransdatter* var blitt inspirert av middelalderens Gudbrandsdalen, og slik hadde Undset «reist et monument over livet i Gudbrandsdalen århundrer attende», het det. Igjen var Undset «Moder Jord», og hennes evne til å stå i så sterk kontakt med «det levende liv fra tid til tid», gjorde at hun, sammen med Olav Duun, var «vår mest nasjonale dikter».

Gudbrandsdølen kostet også på seg en liten harang om at det *virkelig* moderne handlet om kjennskap til «skuggen fra fortiden». «De som bare speller jazz og klær sig tipp-topp er historisk ufødte[,]» konstaterte avisa, «de kan aldri bli moderne». Annerledes da med den lokale nobelpristakeren: «Et mer moderne menneske enn Sigrid Undset kan man ikke tenke sig.»

Savn av lesere?

Om ikke lenge er det 100 år siden Sigrid Undset så vidt fikk Nobelprisen. Men hva hvis så ikke hadde skjedd? Hvordan begrunner vi våre forsvar for Undsets fortsatte litterære verdi og relevans uten å skue til prisen over priser? Slike diskusjoner kan det være viktig å holde liv i dersom vi ønsker å forholde oss mest mulig åpent til den litterære arven, inklusive dens potensial for fornyelse. I Undsets tilfelle bør vi tenke videre rundt den historiske romanens styrker og svakheter, forfatterskapets tidlige versus sene fase, forholdet liv og verk, politikk og estetikk, kvalitet, hva det er som gjør at Undset i større eller mindre grad leses, og hvorfor hun eventuelt *bør* leses.

I nobeldissensen fra Henrik Schück het det til slutt at Sigrid Undset hadde skaffet seg «en hastig popularitet», og at hennes romaner innen kort tid kunne «komma att sakna läsare». Undsetvenninnen Nini Roll Anker var noe mer sjenerøs. I dagboken bemerket hun at «vi har hat os en god national rus i novemberregnet», og mente at Undset fortjente utmerkelsen. Men hun burde fått den på én betingelse: «Fat Dem i større korthet herefter, Frue. Om femti aar orker ikke folk ta de 3 binds tykke bøkene ned av hyllen.»

Slik har det ikke gått. Men igjen er det ingen selvfølge. Det er hardt å finne en plass i den litterære kanonen, for ikke å si i den verdenslitterære. Det er uhyre få forfattere som blir lest 50 eller 100 år etter at de utga sine fremste verk. Og da handler det neppe om ren og skjær tidløshet eller det aldeles universelle, men om at vår kultur har holdt Undset i sirkulasjon, og at vi ennå gjenkjenner så mye av oss selv i dette forfatterskapet, eventuelt at vi berøres av en fascinerende form for fremmedhet.
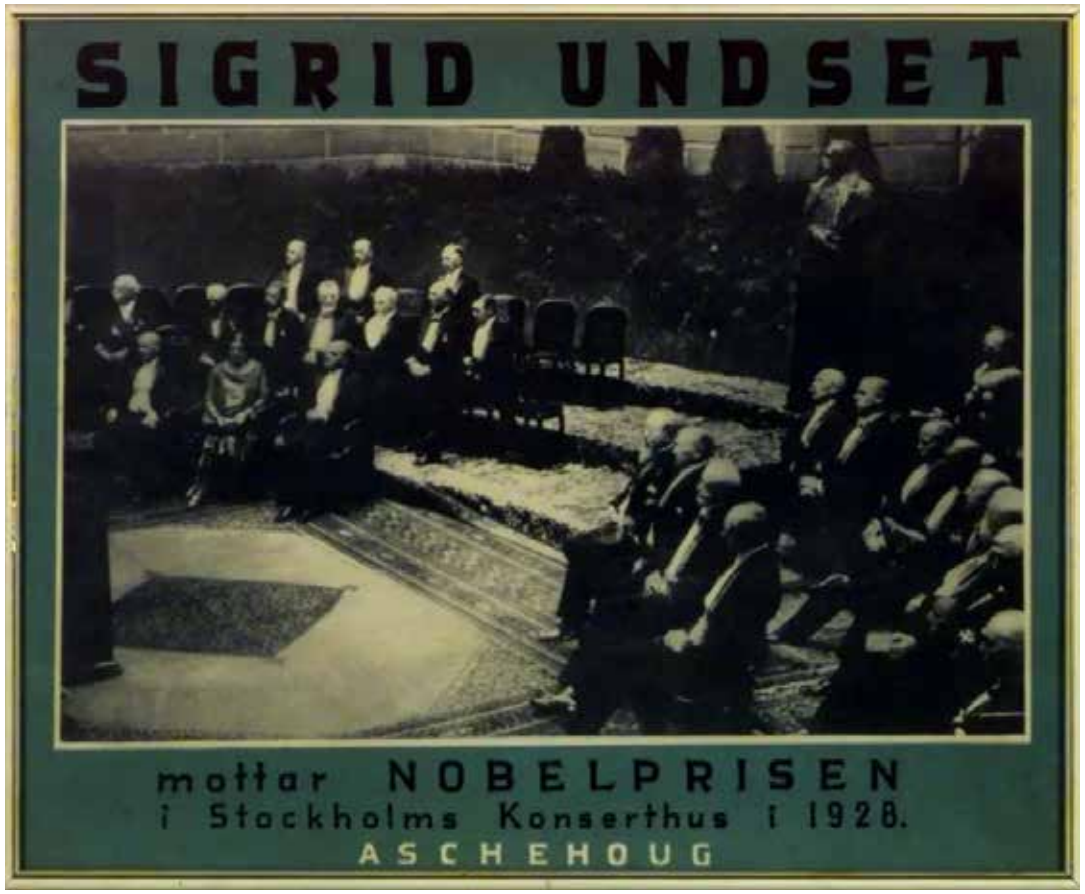
TORE REM er professor i engelskspråklig litteratur ved Universitetet i Oslo, direktør for UiO:Demokrati og han deltar i forskningsrådsprosjektet «Veien til verdenslitteraturen. Norsk litteratur i utlandet i en brytningstid, 1900–1950». Teksten er en forkortet versjon av Sigrid Undset-forelesningen under Norsk Litteraturfestival på Lillehammer, holdt 31. mai 2024.